

Kummenti dwar il-Ktieb ‘Belt u Banda De Rohan’

(L-Ewwel Parti)

Wara l-pubblikkazzjoni ta' dan il-ktieb, kienu diversi l-individwi li sabuna u kkummentaw dwar żbalji, nuqqasijiet u kontradizzjonijiet li fi. Tant hemm minnhom li mhux prattikabbli li f'dan l-artiklu qasir induruhom kollha għax jekk noqogħdu niċċaraw u nırriżpondu għal kull dettal irridu ktieb shih. Hawnhekk se nillimitaw ruħna għal uħud. Naturalment se nikkonċentraw fuq il-kitbiet li jolqtu l-bidu tal-baned f'Haż-Żebbuġ.

L-aktar li jolqutuk huma li dan il-ktieb li jiddedika tant paġni biex jikkonvinċi lill-qarrejja li l-Banda De Rohan twaqqfet fl-1860 u li kienet l-ewwel banda ta' Malta, ma jgħib l-ebda dokument li jipprova dan. Jaqbad u jiddikjara bla ma jipprova, li meta Castagna qal li l-ewwel banda nazzjonali twaqqfet minn Indri Borg f'Haż-Żebbug fl-1860 kien qed jgħid għall-Banda De Rohan u jkompli jirrepeti dan darba wara l-oħra, bħallikieku dan huwa fatt aċċettat minn kulħadd u li dwaru ma hemm l-ebda dubju u allura ma hemm l-ebda ħtiega ta' dokumentazzjoni.

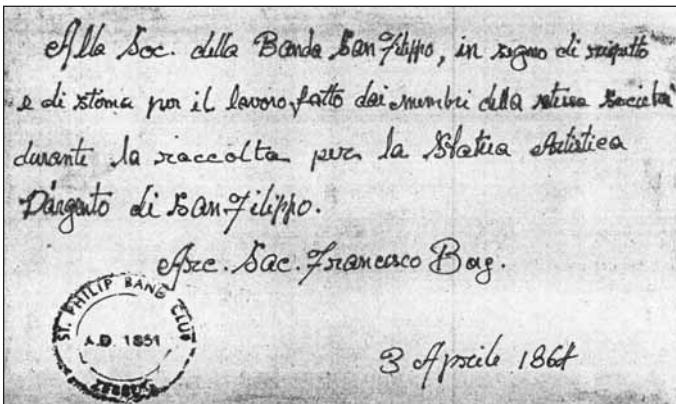
Rakkolta tal-10 ta' Frar 1859 li turi lista ta' għotjiet biex jinxtraw ħimistax-il strument ġdid ieħor għall-Banda di San Filippo li iidher li kienet ilha ddoq sa minn qabel l-1851.

L-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* għamel sforzi kbar biex jikkonvinċi lill-qarrej u jekk dan ma jkunx midħla tas-suġġett u jekk joqgħod biss fuq dan il-ktieb allura jasal jaqbel mal-awtur. Minn dan l-aspett l-awtur immerita kull ewro li qala' għal xogħlu. Imma għal min jgħarrex lil hinn minn dan il-ktieb u jifli n-naħha l-oħra tal-munita malajr jinduna li l-kittieb injora għalkollox għadd ta' dokumenti awtentici li ġew ippubblikati aktar minn darba u li huma relevanti ħafna f'din il-materja. Għamel l-istess fejn jidħlu intervisti ma' individwi li taw tagħrif validu u rilevanti lill-Għaqda Każin Banda San Filep. Snin wara li kien ingħata dan it-tagħrif, inkixfu dokumenti li kkollaboraw dan it-tagħrif li allura ha importanza ikbar għaxx ġie ppruvat li kien tagħrif veritier. Għaliex ġew imwarrba dawn issorsi siewja? Jidher ovvju li dan sar bi skop għax li kieku ma ġewx imwarrba, kieku kienu jaqgħu l-argumenti li l-awtur jibni b'ħafna tidwir mal-lewża.

Fost dawn id-dokumenti hemm lista ta' donaturi u l-għotjet li dawn taw sabiex il-Banda di San Filippo tixtri ħmistax-il strument ġdid biex iżżejjidhom ma' li kellha. Din il-ġabru nbdiet fl-10 ta' Frar 1859 u fost il-bosta nies li taw il-flus jissemmew Filippo u Angelo Galea, Andrea Borg, Gaetano Attard, Antonio Pisani, Filippu Xerri u oħrajn li niltaqgħu magħħom ukoll fir-registri tal-Parroċċa. Dokument iehor huwa l-ittra li l-Arcipriet ta' Haż-Żebbuġ, Dun Francesco Borg, bagħlat lis-Società della Banda di San Filippo f'April tal-1864 biex jirringazzja lil din l-ġhaqda tal-ġħajnejha li kienet tat biex jingħabru l-flus għall-istatwa tal-fidda ta' San Filep. Meta tiftakar li l-ġbir għall-istatwa kien beda fl-1860, dan id-dokument juri li mhux biss il-Banda di San Filippo kienet teżisti imma kellha soċjetà organizzata. Altru milli din kienet banda tal-okkażjoni li tifforma ruħha ta' malajr u żżarma malli tgħaddi l-okkażjoni kif iridu jghidu dawk li jridu jgħawġu l-Istorja li toħroġ ċara minn dokumenti varji u li jikkonfermaw xhieda mogħtiġa b'sincerità minn individwi li kellhom nies tal-familja fl-ewwel kumitat tal-Banda di San Filippo fl-nofs is-seklu dsatax.

L-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* wara li qagħad jifli l-kitba tal-ġrajsa tal-Każin Banda San Filep fi sforz biex jiskreditaha, għażel li jinjora minnha d-dokumenti li ma jogħġibuhx. Anke meta jikkwota lil Castagna, waqt li jiddikjara li dan kien qed jgħid għall-bidu tal-Banda de Rohan (meta Castagna ma semmiex isem il-banda), l-awtur Galea jargumenta biex iwaqqfa, l-aħħar sentenza fil-kitba tal-istess paragrafu ta' Castagna. Jigħiġieri l-awtur waqt li jaċċetta qisu vanġelu l-parti li togħġib, jarmi dak li ma jdoqqlux.¹ Mela Castagna filli jaf x'inhu jgħid bi preciżjoni nfallibbi u filli qed iħawwad. Allura l-awtur qiegħed joqgħod fuq Castagna jew le?

Jittratta bl-istess mod lill-kittieb l-ieħor Ciappara meta

Ittra tal-Arcipriet Borg lis-Società tal-Banda di San Filippo fl-1864

L-ewel Banda Nazionali saret f'Haż-Żebbug mil tant imsemmi Vallettan Mastri Indri Borg fl-1860.
Dan kien il-Bidu ta' kem Baned saru u li ghad isiru.
Sitt xhur wara, listess Indri iżforma it-tieni Banda fir-Rabat ta' L'Imdina : u 'l Band-Master Galea (is-Sur Mastru li semmeina, ramma it-tielet, f'Haż-Żebbug ucol).

Parti mill-paġna 248 tal-ktieb ta' Castagna

dan jgħid illi fl-1860 twaqqfu żewġ baned mužikali. L-ewwel Indri Borg u wara *Maestro di Musica* Angelo Galea li "malajr għamel bħal tal-ewwel. It-tnejn waqqfu f'qasir żmien żewġ baned mužikali." Is-Sur Galea ried iwaqqaf ukoll Cappella. Mela Galea ried żewġ affarrijiet - banda u Cappella. L-awtur jargumenta illi mhux veru li Angelo Galea waqqaf banda imma biss skola tat-tagħlim tal-mužika. Mela lil Ciappara jemmnu jew le?

Nell'anno che si determinò di fare la statua cioè nel 1860, ebbero principio due scuole di Musica. M. Andrea Borg fu il primo ad incominciare. Il Sig. Capo-banda, e Maestro di Musica Angelo Galea presto imitò il primo. I due formarono in breve due bande musicali. Il Sig. Galea volle formare anco una Cappella, ma per mancanza di voci, e di strumenti a corda dopo pochi anni la cappella si sciolse. Oggi gli antichi scolari, divennero ancora maestri, in quantochè danno lezioni ad altri.

Parti mill-paġna tal-ktieb ta' Dun Salv Ciappara

Fuq ħaġa waħda jidher li hemm qbil, li sat-tielet kwart tas-seklu dsatax, f'Haż-Żebbuġ kien hawn banda waħda biss li kienet attiva fuq medda ta' snin. U fil-fatt f'diversi reġistri tal-Parroċċa ta' Haż-Żebbuġ tissemma banda wahda biss b'iżiżha bejn 1-1850 u almenu 1-1876; il-Banda di San Filippo. Ebda isem ieħor ta' banda ma jidher. Il-Banda San Filep hi l-unika għaqda mužikali f'Haż-Żebbuġ li għandha dokumentazzjoni li tissustanzja ġrajiżietha sa mill-1851 sal-1876. F'dak il-perjodu ma kienx hemm paragun ma' baned oħra għax hi kienet l-unika għaqda mužikali fir-raħal. Tul dan il-perjodu, jekk tifli l-ismijiet tal-individwi li thallsu mill-prokuraturi tal-festi f'Haż-Żebbuġ għal servizzi ta' banda, issib li dawn il-persuni kienu kollha fost dawk li fl-1859 taw il-flus għall-istrumenti l-ġoddha tal-Banda di San Filippo nkella li jidħru fil-kumitat tal-ġħaqda ta' din il-banda lejn tmiem is-seklu dsatax. Fis-snin ta' wara dan il-perjodu, waqt li baqgħu jidħru individwi assoċjati mal-Banda San Filep bdew jidħru wkoll oħrajn li setgħu kienu assoċjati ma' banda ġdidha li kienet twaqqfet f'Haż-Żebbuġ. Il-fatti jitkellmu waħedhom, għal min irid jifhem.

Halli nduru dawra ħafifa ma' xi partijiet ta' dan il-ktieb li dehrilna li ta' min jikkummenta fuqhom.

1. Il-Banda De Rohan qatt ma ġabett is-sena tat-twaqqif tagħha bħala parti minn isimha. U bir-raġun għax m'hemmx provi li din bdiet fl-1860. Lanqas jekk taċċetta li din kompliet fejn ħalliet ta' qabilha, il-Banda Del Zebbug li kienet mietet qabel ma twieldet il-banda tal-lum. Ara baned oħra li għandhom dokumenti li juru meta bdew, iżidu l-annu wara l-isem u jagħmluh għax kburin bl-Istorja tagħhom.
2. F'paġna 1, l-awtur jammetti illi: "Il-moħħ tagħna sera wkoll l-opinjoni tiegħu. Hawn ir-riċerkatur ikollu jgħaddi għall-mezzi – drawwiet, għajdut, rakkonti ta' nies anzjani ħajjin. Dan l-isforz jiġiha biss meta jkun hemm, iktar minn xhieda waħda."

Hemm differenza fundamentali bejn ir-raġunar fil-ktieb *Belt u Banda De Rohan* u dak tal-Banda San Filep fejn jirrigwardja t-tnissil tagħhom. Tal-ewwel joffru biss stħajjal li qaluh jew kitbuh fil-ġurnali whud mid-dirigenti tad-De Rohan stess mill-1924 'il quddiem u li snin wara huma bdew iqisuhom bħala provi għax ħadd ma merihom.

Meta tikkunsidra li l-parti kbira tal-popolazzjoni ma kinitx taf taqra bil-Malti aħseb u ara bit-Taljan li kienet il-lingwa tal-biċċa l-kbira tal-ġurnali ta' dak iż-żmien,

malajr tinduna għaliex dawn il-ġurnali kellhom ċirkulazzjoni żgħira. Mhux għaġeb li f'dak il-perjodu hadd ma nduna jew ta' kas ta' kitbiet bħal dawn. Lanqas ma tista' tqis li kulma nkiteb f'ittri fil-ġurnali kien preċiż, l-aktar meta tinduna li l-kittieb ried jiġbed in-nar għal-xawwatu.

Għall-kuntrarju ta' dan, ix-xhieda mogħtija minn individwi li kellhom lil missierhom, nannieħom jew zżejjethom fil-kumitat tal-bidu jew fil-*Banda di San Filippo* fis-seklu dsatax, ġiet sussegwentament imsahħha b'dak li nstab snin wara fl-arkivju tal-Parroċċa.

Anke hawn reġa l-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan*, Francis Galea, warrab għalkollox dawk l-ġħajdut li sa wara nofs is-seklu għoxrin il-partitarji tal-Banda De Rohan kienu jgħidu biex jinku lil ta' San Filep. Dan għaliex kliemhom jixhed li kienu jemmnu u jżommu li l-Banda San Filep kienet l-ewwel² f'Haż-Żebbuġ u li kienu jassocjaw lil Indri Borg³ magħha. Sa qabel l-aħħar gwerra dinjija, anke l-presidenti tal-Banda De Rohan kienu jiddikjaraw b'mod uffiċċjal li din il-banda ma kinitx imwaqqfa minn Indri Borg imma minn Angelo Galea fl-1860.⁴

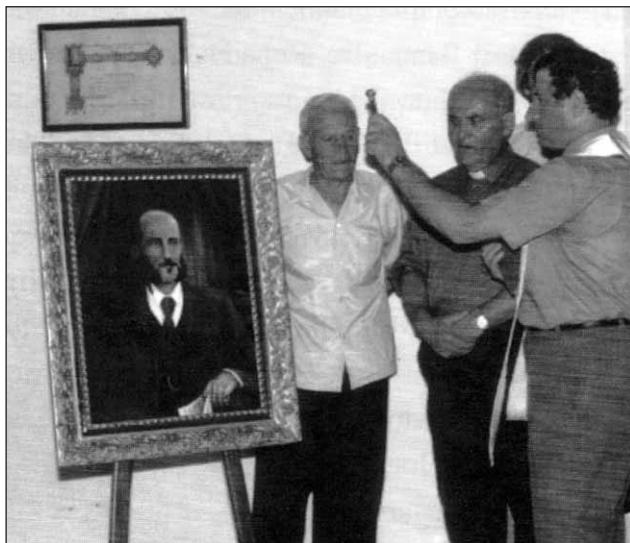
- F'paġna 81 u 82 l-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* jiddikjara li "Għad-dixxiplina u s-serjetà fit-tmexxa, din il-banda tkun teħtieg li jkollha soċjetà tagħha biex tieħu ħsieb l-amministrazzjoni..." Issa fl-appendiċi B ta' dan il-ktieb, fil-lista ta' presidenti f'paġna 446, l-ewwel wieħed huwa Filippo Galea bejn l-1892 u l-1901. Imbagħad tliet paġni 'l-quddiem f'appendiċi C, fil-lista tal-kumitat tul-is-snin, l-ewwel li jidher huwa isem wieħed biss, dak ta' Vincenzo Zammit Camilleri fl-1893 bħala president tal-ewwel kumitat li donnu ma kien fiex l-ebda uffiċċjal jew membru ieħor. Mela jekk l-eqdem kumitat⁵ kien fl-1893, allura qabel din id-data, din li suppost kienet banda nazzjonali magħrufa ma' Malta kollha ma kellhiex soċjetà?

Ara li l-*Banda di San Filippo* kellha s-soċjetà tagħha qabel 1860 huwa dokumentat fl-ittra tal-Arcipriet Borg. L-ismijiet ta' bosta mill-membri ta'din is-soċjetà nafuhom mil-lista tal-1859, minn xhieda ta' dixxidenti tagħhom u mir-registri fl-arkivju tal-Parroċċa.

- Haga mill-iktar kurjuža hija l-fatt li fil-ktieb *Belt u Banda De Rohan* f'paġna 84 ġie ppubblikat ir-ritratt ta' Mastru Indri Borg li dejjem kien meqjum fil-Każin Banda

Ir-“ritratt” ta' Andrea Borg
li dejjem kien miżum fil-Każin
Banda San Filep
u li llum huwa
aċċettat minn
kulhadd bħala
dak awtentiku

Tberik tal-pittura ta' dak li hasbu li kien Mro Andrea Borg

San Filep. Imbagħad f'paċċa 385 tidher pittura ta' Indri Borg li tbierket fl-1987 fil-Każin tal-Banda De Rohan li ma tixbah xejn lil dak tar-ritratt ta' qabel. U dan żgur mhux tort tal-pittur li l-abbiltà tiegħi hija magħrufa minn kulħadd. Jidher li fl-1987 kienu għadhom ma jafux min kien Indri Borg.

5. Interessanti li l-awtur isostni li “Indri Borg ma bediex mill-bidu nett billi jrawwem u jgħallem in-nies f’bandisti. Uħud mill-bandisti setgħu kienu digħi mħarrġa fuq strument.” Id-dokument tar-rakkolta tal-10 ta’ Frar 1859 kif ukoll l-intervista ma’ Kalċidon Mallia⁶ li fil-ktieb *Belt u Banda De Rohan* kienu najorati għalkollox juru li dan hu minnu. Allura għalfejn injora d-dokument? Għax id-dokument iwaqqqa’ t-teżi tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* li dawn kienu biss “daqqqa tal-okkażjoni” u mhux banda organizzata u bis-soċjetà tagħha kif turi l-ittra tal-1864 tal-Arcipriet li wkoll ma tissemma qatt fil-ktieb. Irridu nżommu f’moħħna li f’nofs is-seklu dsatax l-edukazzjoni kienet skarsa ferm u ffit kienu dawk li kienu jmorru l-iskola mqar għal ftit żmien. Mela ma kienx faċċi li tgħallem il-mužika lil grupp ta’ nies u trawwimhom fid-dixxiplina meħtiega biex tifforma banda. Anke llum li l-edukazzjoni tilhaq lil kulħadd u tibda minn kmieni trid bejn tlieta u ħames snin biex tifforma bandist.
6. F’paċċa 88 il-ktieb *Belt u Banda De Rohan* jgħid li kkwota dak li kiteb Castagna fl-1865 u jqabblu mal-kitba ta’ Ciappara fl-1882. Fil-fatt il-ktieb ta’ Castagna ġareġ fis-sena 1888 kif jidher mill-istampa tal-qoxra f’paċċa 82 u kif wieħed jista’ jivverifika fil-Bibljoteka Nazzjonali.
7. F’paċċa 92 tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* insibu li diversi kittieba jsemmu baned f’raħal jew ieħor qabel l-1860 imma li dawn il-kittieba xorta jżommu li l-bidu tal-banet f’dawn l-irħula kien fl-1862 għax ta’ qabel ma kinux organizzati. U hawn fejn l-awtur ikompli jiżvija u jiżbalja għax ma jagħti ebda kas ta’ dokumenti u tagħrif li juru li l-Banda di San Filippo li tibda tissemma fl-1851 kienet banda organizzata u li kellha soċjetà tagħha. U kienet din il-banda tal-lokal li serviet bħala l-baži li fuqha Indri Borg bena u kabbar hekk li fl-1860 għiet rikonoxxuta fuq baži nazzjonali. U Indri ha l-unur tat-twaqqif tal-ewwel banda nazzjonali, unur li kien jixraqlu. Ta’ qablu kien firex is-sodda imma hu kien għamel differenza mhux żgħira. Imma banda organizzata kienet digħi teżisti f’Haż-Żebbuġ qabel ma Indri ha t-tregija tagħha u Indri kien digħi parteċċi fiha minn qabel l-1860 u kien qed jikkontribwixxi biex din tikber.
8. Jidher stramb dak li ntqal f’paċċi 110-111, li l-Banda La Vallette tqis ruħha bint ta’ banda (De Rohan) li twaqqafet minn Indri Borg meta dan kien mal-Partit tal-Istilla jiġifieri ta’ San Duminku, u ibnu waqqaf il-Banda King’s Own li fil-Belt kienet ir-rivali tal-Banda La Vallette. Fil-bidu tas-seklu l-ieħor kienet xi ħaġa komuni li l-banet tal-Belt Valletta jsellmu lill-banet Żebbuġ. Niftakru li f’Haż-Żebbuġ kien hawn ħafna bandisti li kienu ta’ ghajjnuna għall-banet tal-Belt. Waqt xi marċi li kienu jagħmlu flimkien il-Banda King’s Own u l-Banda San Filep fit-toroq tal-Belt Valletta sa qabel it-tieni gwerra, il-partitarji kienu jkantaw li l-Omm tal-Banet Maltin ingħaqdet mal-ewwel banda tal-Belt.

9. L-awtur jaħli ħafna enerġija biex iwaqqqa' t-teżi li Mro. Filippo Galea seta' beda banda f'Haż-Żebbuġ qabel l-1860. Dan l-aktar minħabba li mill-1848 'il quddiem beda jsiefer mal-Militar Ingliż. Imma ma jikkunsidrax il-motivazzjoni qawwija li kelli u il-mužiċiċist żagħżugħ biex fiż-żmien li jkun Malta jrawwem banda minn fost id-daqqaqa li kien hemm f'raħlu. Iż-żagħżugħ Filippu kelli bżonn jakkwista esperjenza fit-treġiża u fit-tagħlim tal-mužika ħalli tgħinu jgħaggel u jimxi 'l-quddiem fil-karriera mužikali mal-militar.

Terġa' l-fatt li kien ikun imsiefer wassal biex inħolqot is-soċjetà tal-banda li permezz tal-amministraturi tagħha u bil-ġħajjnuna ta' min kien kapaċi fil-mužika kienet tibqa' miexja sakemm Filippu jiġi lura. Fost il-mužikanti prominenti li kienu jgħinu kien hemm Gaetano Attard u Indrì Borg. Dan l-arrangament dam għal xi snin sakemm fl-aħħar ittieħdet deċiżjoni u Indrì ngħata l-inkarigu tal-banda minflok Filippu Galea. Anke hawn, Gaetano baqa' fl-amministrazzjoni u fil-banda kif ukoll baqa' jghin meta jkun hemm bżonn.

Argument ieħor huwa li fl-arkivju tal-Parrocċa jidhru firem differenti ta' aktar minn Filippo Galea wieħed. Jekk ma tkunx riġidu żżejjed malajr tifhem li seta' kien zижuh, negozjant li kien ukoll jismu Filippu Galea, li ġieli ġabar il-ħlas f'ismu bħalma ġieli marru diriġenti oħra mis-soċjetà tal-*Banda di San Filippo* jithallsu għas-servizz tal-banda. Drabi jissemma Filippu Galea u ġieli jidher bil-Mro. quddiem ismu. Barra minn hekk, lanqas iż-żewġ firem tal-istess Mro. Filippo Galea murija f'paġna 112 tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* u meħħuda t-tnejn mid-djarju tiegħu m'huma l-istess.

10. Anke aktar riċenti, minn kliem l-eks-surmast tal-Banda De Rohan, is-Sur Frankie Galea kif ikkwotat f'paġna 113 tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* juri li dan ukoll għadu jemmen sal-lum li l-Banda De Rohan twaqqafet minn Angelo Galea u mhux minn Indrì Borg: "Id-dubju u l-argumenti kienu dwar min kien is-surmast, jew kif Indrì Borg sab ruħu Haż-Żebbuġ. Huwa (Frankie Galea) jemmen li bil-pika li kien hemm dak iż-żmien u bil-ħsara li dejjem riedu jagħmlu lil Angelo Galea, xi ħadd, aktarx mill-kleru ġab lil Indrì Borg, apposta, bi nkejja jew sfida. U dan il-pass sar biex donnhom juruh li dak li thajjar jagħmel hu (Angelo) ma kien xejn speċjali, għax anke bniedem agħħma jirnexxilu jagħmlu."

Din mhix għajjr spekulazzjoni li ma treġix wisq meta tiftakar li kemm Indrì Borg u kemm Angelo Galea taw il-flus għax-xiri ta' strumenti għall-istess banda, għall-*Banda di San Filippo* fi Frar tal-1859. Dwar dan, Kalċidon Mallia, iben Ĝakkinu Mallia, li kien ufficjal tal-kumitat fl-ewwel zminijiet tal-*Banda di San Filippo* stqarr hekk lis-Segretarju Carmelo Mifsud fis-sena 1952: "Kien jiġi jdoqq fil-knisja mal-orkestra, kien ikollu čans biżżejjed jithaddet man-nies, għamel ħabib magħħom u daħħal mill-ewwel fil-banda tagħhom."

11. F'paġna 116 jidhru żewġ kompożizzjonijiet mužikali ta' Andrea Borg fl-1861 li jinsabu fl-arkivju tal-Banda de Rohan. Fl-arkivju tal-Banda San Filep ukoll hemm kompożizzjoni ta' Mro. Filippo Galea. Fiż-żewġ każi, waqt li dawn huma patrimonju ta' min jgħożzu, ma jipprovaw xejn f'dan l-argument.
12. F'paġna 117 jidhru stramberiji kbar. Nikkwotaw: "L-anzjani Żebbuġin meta jgħidu

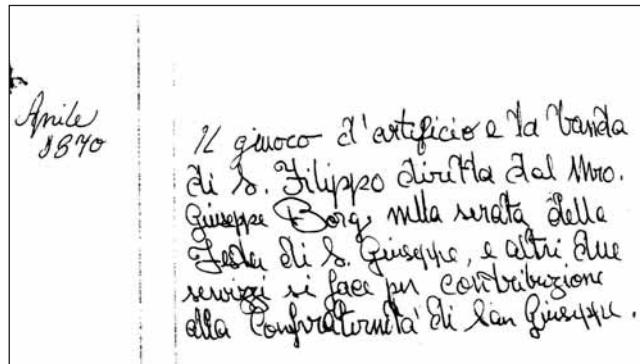
l-banda ta' San Filep kienu jfissru għall-Banda Rohan, għax din kienet l-ewwel banda u ħadd ma kien jikkontesta dan qabel 1-1959.” Jekk tasal temmen din, allura bilfors tikkonkludi li l-Banda De Rohan kienet l-ewwel – għax tkun ġadet dak kollu li hu tal-Banda San Filep u għamlitu tagħha! Għandu jkun jaf li fl-1949 Karmenu Ellul Galea kiteb versi għall-marċ “Joyful Day” ta' Adeodato Gatt, li fihom għal darba darbejnej jgħid li l-Banda San Filep kienet l-ewwel banda ta' Malta.

13. L-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* ikompli jgħid li tkellem “ma’ ħafna oħrajn li huma tal-istess opinjoni u jarawha stramba kif setgħet eżistiet banda oħra gewwa Haż-Żebbug u isimha qatt ma deher fil-Guida Generale qabel 1-1893!” Huwa fatt magħruf u dikjarat minn iben l-editur tal-*Guida Generale* li mhux is-soċjetajiet kollha kienu jagħtu it-tagħrif mitlub minnhom u allura spiss kien ikollha tagħrif nieqes għax ma kienx jaslinha. Min huma dawn il-ħafna li tkellem magħħom ma jgħid. Digħi wrexha kif kienu jaħsbuha l-partitarji u xi presidenti tal-Banda De Rohan u ġibna żewġ taqbiliet li kien fuq fommhom u li juru dak li kienu jemmnu. Donnu nesa x’qal Filippu Azzopardi lil Mariella Attard li hu jiftakar “każin wieħed, banda waħda (di San Filippo).”⁸

Aktar minn hekk hemm dokumenti u kitbiet oħra li dan il-ktieb *Belt u Banda De Rohan* injora. Fl-1870 meta waslet f’Haż-Żebbug l-istatwa ta’ San Ġużepp, in-nar tal-art u s-servizzi tal-Banda di San Filippo taħt it-tmexxija ta’ Mro Giuseppe Borg kemm dak inhar tal-festa ta’ San Ġużepp u kemm żewġ servizzi oħra

saru bħala kontribuzzjoni lill-konfraternitā ta’ San Ġużepp għal din l-okkażjoni.⁹ Id-dokument li juri dan teżisti u gie ippubblikat fl-imġħoddi, imma dan ukoll gie injorat. Mhux talli ma jsemmi xejn dwar dan id-dokument talli qaleb l-Istorja rasha ’i isfel u f’paġna 122, l-awtur jiddikjara li “l-prokuratur tal-fratellanza ta’ San Ġużepp stieden lill-Banda Rohan biex iddoqq fil-festa. Sena wara l-Banda Rohan komplet tagħti s-servizz tagħha kif aktar tard gieli għamlet ukoll il-Banda San Filep.” Ma ġab ebda dokumentazzjoni biex tissustanzja din id-dikjarazzjoni tal-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* minkejja li kellu aċċess għar-registro tal-fratellanzi ta’ San Ġużepp, xi ħaġa li l-Għaqda Każin Banda San Filep ma kellhiex. Imma minflok, din għandha f’idejha l-irċevuta maħruġa mill-fratellanza ta’ San Ġużepp fl-1870.

L-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* lanqas ma ta kas dak li nkiteb fil-ktieb *Santa Katerina, Il-Festa u s-Socjetà Mužikali tagħha fizi-Żurrieq* li fihem li “fl-1890 Dun Pawl Saydon ħallas £2.50s lill-Kaxxier Gawdenzio Agius għall-banda li nġabat dik is-sena nhar il-festa li kienet tal-Casino Indipendente San Filippo del Zebbug.”¹⁰ U fil-ktieb tal-festa tal-Kunċizzjoni ta’ Bormla tal-1998, jissemma li l-banda *Filarmonica San Filippo* kienet daqqet fil-festa tal-1890.

Il-Konfraternitā ta’ San Ġużepp fl-1890 ħallset lill-Banda San Filep għal tliet servizzi mužikali

Ittra li dehret f'Il-Habbar tad-29 ta' Mejju 1891 ukoll issemmi li ġadu sehem erba' baned fil-festa ta' San Filep dik is-sena u li kien l-Filarmonica San Filippo kif ukoll dawk ta' Bormla, ta' Hal Luqa u tas-Siggiewi.

F'Il-Verità tat-28 t'April 1894, f'artiklu dwar il-Kunsill tal-Gvern, ġie rrapporat dwar kemm-il darba daqqew il-baned u kemm-il tombla ġadu fi ħmistax-il xahar. F'dan ir-rapport, il-Banda San Filep deher li kienet "wettqet tmienja u għoxrin servizz mużikali, iżda m'għamlet l-ebda tombla." Jekk din kienet għadha kemm bdiet fl-1893 kif irid jgħid il-ktieb *Belt u Banda De Rohan*, kif kien se jirnexxilha tagħmel dawn is-servizzi kollha u bla ma sserra fuq dħul mit-tombli? Niftakru li fil-25 ta' Frar 1894 is-soċjetà tal-Filarmonica San Filippo kienet fethet każin ġdid f'Numru 54 fi Triq il-Parroċċa li dik il-habta kien parti mill-binja li llum hija l-Għassa tal-Pulizija (it-tieqa tal-lum kienet bieb).

Minn dawn joħrog ċar illi mhux talli kien hemm banda oħra qabel l-1893 imma li sal-1870 kien għad m'hemmx ħlief il-Banda di San Filippo f'Haż-Żebbuġ.

14. Minkejja li fejn jidhirlu l-awtur tal-ktieb jgħarbel u jerġa' jifli kull kelma li tkun inkitbet, meta semma l-polemika li dehret f'Il-Berqa fis-sena 1959 ma tkellimx ċar fuq dak li kien intqal minn eks-bandist fl-ittra tat-2 ta' Ĝunju 1959 li l-Banda De Rohan kienet żarmat u li l-istrumenti tpoġġew f'dar privata Numru 222-223 fi Triq il-Kbira. U xahar wara C. Gatt kiteb fl-istess gazzetta u kkonferma "li nafu żgur hu li l-Banda De Rohan sfaxxat u kellha tagħti l-istrumenti barra l-każin, propriju fid-dar privata 222/223 fi Triq il-Kbira, Haż-Żebbuġ."
15. L-awtur tal-ktieb *Belt u Banda De Rohan* isibha komda li kull meta tissemma l-banda li jidderiegi Indri Borg iż-żid minn jeddu li din kienet il-Banda De Rohan. Hekk jerġa' jagħmel f'paġna 118 meta fl-1865 il-banda ta' Haż-Żebbuġ tissemma f'servizz fir-Rabat fil-purċissjoni ta' San Ġużepp. Anzi jqis din bhala prova!
Hu fatt magħruf kemm fost ir-Rabtin u fost iż-Żebbuġin u joħrog ukoll mill-kotba antiki tal-Każin Banda San Filep fejn insibu li għall-okkażjonijiet tal-festi ta' Corpus Christi u ta' San Ġużepp, il-Banda San Filep kienet taqsam kull sena erba' servizzi mużikali. Dan baqa' jsir sa ftit taż-żmien ilu.
16. Jissemma Antonio Pisani b'mod ġafif f'paġna 119. Hemm iż-żejed x'jintqal fuq dan. Fl-1859 kien ikkontribwixxa fir-rakkolta għal strumenti ġoddha għall-Banda di San Filippo. Bejn l-1865 u l-1871 kien president tal-Banda San Filep. Bosta snin wara, l-Banda San Filep kienet se toħrog mid-dar Numru 23 f'Misraħ San Filep u xtaqet li tmur fil-post Numru 19 f'Misraħ San Filep, post li kien propjeta tal-familja ta' Antonio pisani u ġutu u li kienet isservi bhala fabbrika tax-xema'. Ghalkemm ġutu kienet aċċettaw l-arrangġament mal-Banda San Filep, Antonio kien oġgezzjona u minħabba f'hekk din iċ-ċaqliqa ma saritx u minflok, il-Banda San Filep kienet marret f'numru 17, Misraħ San Filep. Kien dik il-habta li Antonio kien telaq lill-Banda San Filep.
17. Anke dwar Mikielang Debono li f'paġna 119 tal-ktieb BBDR jintqal li daħal jerfa' l-piż tal-Banda De Rohan wara Antonio Pisani, hemm aktar x'jintqal. Skont tagħrif mogħti minn anżjani¹¹ aktar madwar sittin sena ilu, dan ma seħħix b'dan il-mod għax

meta Mikielang kellu diga t-trċija tal-Banda De Rohan, Pisani kien għadu mal-Banda San Filep.

Mikielang ukoll l-ewwel kien mal-Banda San Filep u serva bħala president mill-1874 sal-1876 u wara telaq minn ma' din il-banda. Sar plejtu fil-ktieb BBDR għax mill-1876 sal-1890 fl-arkivju tal-Parroċċa ta' Haż-Żebbuġ jidher biss isem dan Mikielang Debono jithallas għall-banda. U allura jikkonkludi li ma kienx hemm banda oħra f'Haż-Żebbuġ. Li ġara kien li minn meta bdew jiġbru għall-istatwa tal-fidda, il-Banda San Filippo ddecidiet li ma tiħux iż-żejjed ħlas għas-servizzi tagħha fil-festa ta' San Filep. Wara l-1876, Mikielang Debono li kien mužiċist bravu kien telaq lill-Filarmonica San Filippo u waqqaf banda oħra li tagħha beda jithallas.

18. F'paġna 120 jikkonkludi li fl-1865 f'Haż-Żebbuġ kien hemm biss "il-Banda del Zebbug ta' Indri Borg." Jasal għal din il-konklużjoni għax minn jeddu jżid l-isem Banda del Zebbug fejn kien hemm biss "il-Banda ta' Andrea Borg." U hekk qed taraw ghaliex ma tax kas l-ittra ta' sena biss qabel mibghuta mill-Arcipriet Francesco Borg lis-Società della Banda di San Filippo.
19. Minn paġna 131 sa paġna 137 hemm kawlata sħiħa fejn l-awtur jidher li tfixkel, sakemm ma jridx iqarraq. F'paġna 132 tidher kopja ta' rapport li deher fil-Corriere Mercantile Maltese tat-23 ta' April 1889, f'paġna 2 li tgħid li nhar il-Hadd 14 ta' April 1889, waranofsinhar daqqet għall-ewwel darba s-"Società Filarmonica del Casino S. Filippo" u li din kienet taħt id-direzzjoni tas-Surmast Giuseppe Borg u li din is-soċjetà kienet għamlet progress kbir fi ftit xhur. Minn din l-awtur jikkonkludi li dakħar kienet twieldet it-tieni banda f'Haż-Żebbuġ u li minħabba fiha l-Banda del Zebbug bidlet isimha għal Banda Rohan. Dan huwa żbaljat.

Dak iż-żmien kien hemm digà f'Haż-Żebbuġ kemm il-Filarmonica San Filippo-Casino Indipendente taħt it-treġija ta' Giacchino Galea u kemm il-Filarmonica del Zebbug taħt Mikielang Debono. Din tal-aħħar kellha assoċjat magħha l-Casino S. Filippo. Iż-żewġ baned kienu jieħdu sehem fil-festa ta' San Filep. Għall-habta tal-1888 daħlet il-fida fil-Casino S. Filippo u ffurmaw il-partiti minħabba l-festi sekondarji. Min ried li jiffestegġjaw lill-Madonna u min lil San Gużepp. Oħrajn la riedu waħda u lanqas l-oħra imma riedu li jibqgħu jiffestegġjaw lil San Filep. Dawn tal-aħħar iddejqu meta raw li fil-Casino S. Filippo, il-partit ta' San Gużepp kien qed isib appoġġ u telqu mill-każin u għamlu każin iehor. Dan il-każin ġdid bi sfida sa wasal waqqaf banda taħt it-treġija ta' Giuseppe Borg (li kien ilu li spicċa minn mal-Filarmonica San Filippo għaxar snin). Din kienet it-tielet banda f'Haż-Żebbuġ, banda li fi ftit xhur għamlet ħafna progress. Kien għal din it-tielet banda (temporanja) li kien qed jirreferi r-rapport fil-Corriere Mercantile Maltese li sejħilha bħala "Società Filarmonica del Casino S. Filippo." Għall-bidu din it-tielet banda ma kellha xejn x'taqsam mal-Filarmonica San Filippo imma ftit taż-żmien wara ngħaqdet mal-Filarmonica San Filippo-Casino Indipendente u allura ma baqgħetx teżisti.

Dan jaqbel ukoll ma' dak li qal Filippu Azzopardi lil Mariella Attard meta qal "Imbagħad qabad il-partit. Xi erbgħa qabdu jsaħħnu n-nies u beda l-partit ta' San Gużepp. Il-partit inqasam fi tnejn. Ta' San Filep żbaljaw għax ħarġu mill-każin

tagħhom u għamlu każin ieħor. Bdew isiru żewġ festi.”

F’paċċa 133 tidher kopja ta’ paċċa 257 mill-*Guida Generale* tas-sena 1893 li mill-mod kif turi ż-żewġ baned li kien hawn f’Haż-Żebbug din is-sena tikkonferma dan li qed ngħidu:

- (1) Società Filarmonica Rohan, Zebbug – Scuola, Strada Reale 72, 73, 74. A questa Scuola è unito il Casino San Filippo sotto la direzione di un Comitato.
 - (2) Società Filarmonica S. Filippo Indipendente, Zebbug – 273, 274, Strada Reale. A questa Scuola è unito un Casino sotto la direzione di un Comitato.
20. Fi ktieb li għalih sar ħafna tiftix u li fih bosta tfettiq huwa stramb, anzi qarrieq, nikkwotaw dak li nkiteb f’paċċa 137 fejn intqal li “Xi hadd, xi mkien għamel irċevuta u kiteb *Banda di San Filippo* biex jirreferi għal grupp ta’ mužiċisti-daqqaqa għall-festa ta’ San Filep iżda dan ma jfissirx li kienet teżisti banda b’isem dan il-qaddis, iżda banda tal-okkażjoni f’idejn individwu.” Donnu l-awtur staħha jagħti d-dettalji elementari jew forsi beż-a li jwaqqqa’ l-ġebla fuq saqajh.

Dak ix-“xi hadd” huwa l-prokuratur tal-festa tal-Madonna tal-Karità u x-“xi mkien” huwa l-*Esito Straordinario* tas-sena 1851 tal-Konfraternità tal-Madonna tal-Karità, dokument li jinsab fl-arkivju tal-Parroċċa ta’ Haż-Żebbuġ. Il-prokuratur aktar milli rċevuta kien qed iniżżejjel l-ispejjeż li għamel biex saret il-festa. Fost dawn l-ispejjeż isemmi kemm ħallas “per la Banda di San Filippo,” u mhux “per la banda di San Filippo! Id-differenza għalkemm tista’ tidher sottili hija sinifikanti. Il-mod qarrieq kif ippreżentata dan kollu l-ktieb *Belt u Banda De Rohan* jista’ jfisser li sar ħlas lil banda li kienet daqqet fil-festa ta’ San Filep. Il-mod kif inhi miktuba fir-registru tal-Konfraternità tfisser li sar ħlas lil banda li jisimha *Banda Di San Filippo*. Qed tarawh il-qrer? Dan li qed ngħidu aħna huwa msäħħa mill-ittra tal-Arcipriet Borg fl-1864 li fiha radd ħajr lis-Società della Banda di San Filippo.

Dettall mill-*Esito Straordinario* tal-Konfraternità tal-Madonna tal-Karità, fejn fl-1851 inkiteb il-ħlas li sar lill-Banda San Filippo

1851.		<i>Esito Straordinario</i>
<i>Per esito del presente</i>		£ 1.6 -
<i>Per atti di simile amministrazione</i>		1. -
<i>Imme</i>		“
<i>Per pagamento alle bandiere</i>		5.10
<i>A bandiera attard per una spesa i frusti</i>		2.5.8
<i>Quo, non consulti</i>		“
		£ 4.10
		10.4.11.16

Għal-lum nieqfu hawn. Fil-ħarġa li jmiss inkomplu nduru aktar punti li jidhri lna li jeħtieġu kjarifika. Ngħidu iżda li dan qed nagħmluh bla ebda ħjiel ta’ xi disprezz lejn xi hadd imma biss b’rispett lejn il-verità storika. Jiddispjaċċina naraw li din il-kwistjoni minnflok ma tiġi trattata b’mod oġgettiv bi skop li naslu għal certezza storika dwar il-bidu tal-baned f’Haż-Żebbuġ, hawn min qed jinqeda biha biex johloq jew iżid pika bla sens. Bħala Żebbuġin għandna nkunu kburin li l-baned Maltin bdew f’beltna u napprezzawhom bħalma napprezzaw kull wirt Żebbuġi qabel kull sens ta’ partit.

Referenzi:

- ¹ F'paġna 83 il-ktieb *Belt u Banda De Rohan*, jikkwota u jaċċetta dak li jgħid Castagna li l-ewwel banda nazzjonali saret minn Indri Borg f'Haż-Żebbuġ fl-1860, imma jmeri kliem Castagna li l-Bandmaster Galea “rama’ t-tielet, f’Haż-Żebbuġ ukoll” billi jargumenta li din ma kinitx banda imma orkestra. Fil-gazzetta li jikkwota ntqal li l-orkestra daqqet ukoll bhala banda.
- ² Taqbila popolari kienet: “Tal-Istilla l-ewwel banda,
Minn tal-Ajklia milħuqin,
Fl-armor l-ajklieri l-aqwa,
B’nies tas-sengħa miżgħudin.”
- Tal-Istilla huma tal-Banda San Filep, waqt li Tal-Ajklia huma tal-Banda De Rohan, kif għadhom magħrufin sal-lum ġo Haż-Żebbuġ.
- ³ Taqbila oħra li biha ta’ De Rohan kienu jinku lil ta’ San Filep kienet tgħid: “il-ħanżira kellha tħaxx, wieħed għama ma redax.”
- In-numru tħażżeġ jirreferi għat-tħaxx ta’ Mejju, il-jum liturgiku ta’ San Filep u l-ġħama huwa propriju Indri Borg.
- Il-Presidenti Giovanni Maria Tanti fl-1925 u David Camilleri fl-1938 it-tnejn iddiċċaraw dan. Il-ktieb *Belt u Banda De Rohan* jikkwotahom f’paġni 108 – 111.
- Fil-fatt jissemma biss isem wieħed: il-President Vincenzo Zammit Camilleri.
- Ara *Il-Ġrajja tal-Każin Banda San Filep*, Farrugia, Balzan, Agius, 2001. F’paġna 27 fejn hemm tagħrif li Kalċidon ghaddha lil Carmelo Mifsud f’Novembru 1952. Missier Kalċidon, Gakkinu, kien wieħed mill-bandisti tal-bidu jiġifieri ta’ qabel l-1859.
- Ara l-ktieb *Belt u Banda De Rohan*, paġna 88.
- Mariella Attard, *Haż-Żebbuġ u l-Festa ta’ San Filep* (1985), Appendix 17, paġna 97.
- Leħen il-Każin Banda San Filep* (1995), p. 78; Michael Schiavone, *L-Istorja tal-Każini tal-Baned f’Malta u Ghawdex* p. 132-3; Farrugia, Balzan, Agius, *Il-Ġrajja tal-Każin Banda San Filep* (2001), p. 31.
- ¹⁰ Anthony Mangion B.D., Lic.D, M.A.(Sheffield), *Santa Katerina, Il-Festa u s-Soċjetà Mużikali tagħha fiz-Żurrieq*, (1989), paġna 156.
- ¹¹ Tagħrif mogħti minn Filippu Azzopardi u Gawdenc Tanti lil Carmelo Mifsud.

NOW OPEN

ta'Pinu by *Playpole*

address: **259 Triq il-Kbira, Zebbug** telephone: **2146 7530**

